

КРИСТИНА ПЕЈКОВИЋ*

Филозофски факултет
Нови Сад

УДК 308:316.624

Прегледни рад
Примљен: 22.03.2019
Одобен: 26.04.2019
Страна: 457-468

ПРИКАЗ ПОЈАВЕ КАНИБАЛИЗМА КОД ЉУДИ

Сажетак: Циљ овог рада јесте да прикаже феномен канибализма кроз етимологију самог назива, митолошке приче и облике манифестације. Упркос томе што је канибализам документован и заступљен у свим регијама света, од периода постојања *homo-erectus*-а до савременог доба, не постоји много научних радова у вези са овом темом, нарочито ако се узме у обзир количина евиденције канибализма и историјска заступљеност овог феномена. У раду су представљене европске интерпретације канибализма староседелачких народа и различити описи канибализма у античкој митологији, народним песмама и легендама. Кроз историју, канибализам је био саставни део расистичких стереотипа и приписивања људождерских карактеристика староседелачким народима Новог Света. Племена Јужне Америке и остали староседеоци вековима су жртве етикетирања и лажних и искривљених слика о њиховој канибалистичкој пракси, стога је посвећена посебна пажња томе, у раду. Након тога, дати су описи канибалистичких мотива, који су заступљени у митологијама, легендама, народним причама и поезији различитих култура. На крају рада дата је типологија облика манифестације канибализма.

Кључне речи: канибализам, етимологија, митологија, Нови свет, типологија

Уводна разматрања

Најшире речено канибализам представља једење сопствене врсте. Приликом еколошких ограничења и недоступности извора животињских протеина и масти, ратних услова, из религијских и ритуалних разлога, психопатских поремећаја и сексуалних девијација, људска врста подлеже канибалским нагонима (Phillips 2012; Ezzo 2008: 3). Докази о канибализму указују на то да се догађао још у периоду *homo-erectus*-а, чији су фосилни остаци пронађени у Јапану, околини Пекинга, у виду разбијених лобања и преломљених костију (Farb and Armelagos 1980: 53). Према Амврмеску (Catalin Avramescu), историја тока мисли о канибализму може се реконструисати у три узастопне фазе које су представљале контексте формирања тока мисли о овој појави, а то су кон-

* pejkovick@yahoo.com

текст природног закона, материјализма и антрополошког релативизма. У првој фази канибал се посматрао из перспективе природног закона. У другој фази канибал посматрао као нека врста „ђаволског одговора” из перспективе тадашњих теолога и метафизичара. А у трећој фази која се односи на контекст културног релативизма, када се канибал је почео да се посматра кроз перспективу околности и образовања или како то она сматра постао „научно створење” (Avramescu 2009: 10).

Канибализам је заступљен као патологија, често колико и породични инцест. Према Такади (Takada 1999: 2), људи подлежу канибализму у ситуацијама пуког преживљавања, умирања од глади и потпуног недостатка протеина. Попут Хариса (види Haggis 1974; Haggis 1978) он сматра да су људи примарно месождери и да је недостатак протеина, приликом ког људи подлежу канибализму, занемарена чињеница у антрополошким наукама. Доказ за то јесте постојање очњака код људи. Ипак важно је нагласити да се о овој тврдњи се још увек воде научне дебате.

Прождирање сопствене врсте јесте уобичајена појава и међу многим животињским врстама. Најпознатији пример канибализма међу животињама односи се на богомољку која упражњава сексуални канибализам тако што сваки пут после парења поједе свог мужјака (Blake 1999). Сматра се да она на тај начин ојачава своје тело, како би пружила залихе свом потомству. Нагон за убијањем и једењем своје врсте поседују и пауци, ракови, пастрмка, шаран и зечеви (Vilnev 2004: 5).

Етимологија речи која означава људску склоност ка једењу сопствене врсте је сложена. Најчешће употребљавани термини у литератури јесу антропофагија и канибализам. Најраспрострањенији термин, канибализам, настао је на једној од експедиција Кристофера Колумба и открића народа Новог света. Стигавши на Карипска острва, Колумбови сарадници затекли су урођенике који су увелико практиковали ратни канибализам. Сам термин настао је као погрешна интерпретација шпанске речи „карибна” (*caribna*), чије изворно значење јесте „особа”. Затим, погрешна интерпретација термина „карибна” инкорпорирана је у европску реч канибализам који је тада попримио универзално значење, односећи се на људождере (Obeyesekere 1992). Заправо, Колумбо је поднео извештај о људождерима, а да их притом он није ни угледао, већ на основу онога што су му испричали сарадници (Colas 2001: 129-148).

Како је људождерски нагон постојао далеко пре Колумбовог проналазак открића Новог света, тако је упоредо постојао и још један назив за овај феномен, а то је антропофагија. Термин антропофагија налази се у корену назива древног народа Антропофаги, чији превод са старогрчког јесте „људождери”. Према Херодотовим записима, Антропофаги су практиковали ратни канибализам (Petrinovich, 2000).

Према Петру Хулму (Peter Hulme), потребно је правити разлику између значења термина канибализам који се односи на средњовековну европску фантазију и страх људи да ће бити поједени од стране оних „других” и значења термина антропофагија који се односи на стварно једење људског меса (Hulme 1986)

Канибализам, као један од табуа савременог друштва јесте веома контроверзна антрополошка тема, посебно када је у питању дефинисање прихватљивог, односно неприхватљивог друштвеног понашања. Поред емоционалних реакција гађења и фасцинације, важно је питање политичке димензије овог феномена. Кроз историју, канибализам је био саставни део расистичких стереотипа, као и једна од најстаријих етничко-политичких тактика потчињавања кроз приписивање људождерских карактеристика народима Новог света (Barker, Hulme and Iveresen 1998: 1-39).

Етикетирање маргинализованих група и погрешна интерпретација канибализма као есенцијалне компоненте „дивљаштва”

На почетку европске колонизације и освајања Новог света, истраживачи су извештавали о канибализму староседелачких племена како би оправдали сурово преузимање њихових територија и остварили економски и политички циљ. Европски колонисти сматрали су да је канибализам суштинска карактеристика „дивљаштва” (Conklin 2001). О новооткривеним територијама на којима није практикован канибализам, Европљани су измишљали приче. У шеснаестом и седамнаестом веку шпански писци ширили су лажне извештаје о канибализму староседелачких народа, а посебно о онима који су пружали отпор освајању и доминацији и на тај начин правдали робовласничке системе које су успостављали на датим територијама (Barker, Hulme and Iveresen 1998: 1-35).

Према Сендеј (Peggy Reeves Sanday), кроскултурна класификација практиковања канибализма изгледа овако: (1) ритуални канибализам током ког се људско месо регуларно козумирало у ритуалне сврхе и чији случајеви су забележени, (2) случајеви који нису озваничени али су институционализовани и односе се на различите контексте као што је глад, случајеви из прошлости, легенде и „рекла-казала” приче и (3) ритуални канибализам који није забележен, али је на основу одређених инцидената прерастао у фантазију (Sanday: 1986 27).

У деветнаестом веку, европским тлом је владала опсесија и страх од новоткривених племена и њихових канибалских обичаја. Многи од приказа канибалистичких понашања и пракси новооткривених племена су преувеличани. Основна хипотеза Вилијама Аренса (William Arens) коју је изложио у својој књизи *Мит о једењу људи: антропологија и антропофагија* (види Arens 1979) јесте да „урођенички” канибализам није довољно поткрепљен емпиријским чињеницама. Он сматра да је описивање староседелаца као „дивљака” и људождера оправдање за освајања и истребљивања разних народа од стране европских колонијалних сила, иако нигде није негирао постојање ритуалног канибализма и канибализма у случајевима преживљавања и борбе за опстанак. Његов дискурс познат је као „оријентализам”, због приписивања дивљаштва и примитивизма „не-западним” цивилизацијама (Obeyesekere 2005). Претрпео је снажне критике од историчара Франка Лестринганта, чије најпознатије дело о

канибализму јесте *Канибали: откриће и презентација канибала од Колумба до Жил Верна*, у којем истиче да постоје археолошки докази о постојању канибализма „урођеника” и представља развој европске мисли о канибализму. Он је сматрао да је у одређеном периоду свесност научне заједнице о проблематичности поделе „ми” и „они” у смислу цивилизовани људи и староседеоци „дивљаци” имала за последицу тезу да канибализам заправо никада и нигде није постојао (Lestringant 1997).

Међутим, случајеви канибализма документовани су и у Европи где је био друштвено прихватљива пракса, о чему је писао француски филозоф Мишел де Монтењ (Michel Montaigne) у свом есеју „О Канибалима”. Монтењ је описивао симболичку и церемонијалну функцију европског канибализма: „Заробљивач сазива. . . окупљање. . . он и његов најбољи пријатељ. . . пеку и једу заробљеника заједно, и послали су његове делове одсутним пријатељима. Не. . . за исхрану. . . него у име освете” (Montaigne наведено према Jooma 2001: 58). У средњем веку постојала је пракса медицинског канибализма који се заснивао на тезама да делови људског тела има лековито својство, као и пракса симболичког канибализма у сврхе ритуала еухаристије (Noble 2011: 2-18; Price 2003: 2).

Проучавајући однос „дивљаштва” и цивилизације, Рој Харви Пирс (Roy Harvey Pearce) бавио се начинима дефинисања америчких Индијанаца од стране досељеника, нарочито Пуританаца. Постојале су позитивна и негативна димензија описа. Позитивне карактеристике приписиване су природном окружењу, у ком су живели и које није „оскрнављено” од стране „цивилизације”, а негативне карактеристике односиле су се на доживљавање Индијанаца као „покорника сатане”, које је производ искривљеног веровања Пуританаца (Pearce 1988). Према Фенону (Frantz Fanon), који је првенствено био заинтересован за колонијална освајања, агресија полинезијских, јужноамеричких и афричких староседелача јесте реакција и отпор колонијалном насиљу (Fanon 2004).

У периоду краја осамнаестог и почетка деветнаестог века, канибализам је био најизраженији у областима нових трговинских и политичких односа са Западом. На пример, најранији докази о израженој форми канибализма на Фици острвима добијени су од бродоломаца, поморских капетана и трговаца у осамнаестом веку. Према Обејескерију (Gananath Obeyesekere), канибализам на Фици острвима треба посматрати кроз „метафизику дивљаштва” (Obeyesekere 2005). „Метафизика дивљаштва”, као есенцијалистичка дефиниција живота у природи јесте проблематичан појам, зато што подразумева приписивање одређених особина групама или индивидуама као датих по себи. Европљани су тада посматрали канибализам као есенцијалну компоненту „дивљаштва”, иако је практикован и забележен у готово целом свету, па и у Европи (ибид.).

У деветнаестом веку појавили су се нови докази о канибализму на одређеним деловима Јужне Америке које су описивали разни истраживачи и авантуристи, чак су писане мелодраме о људождерима амазонских шума (Hogg 1958). Велики број случајева злоупотребе доказа о канибализму староседелачких народа произвео је научну сумњу код многих аутора у њихову веродостојност види Lyon 1974).

Врхунац свести о европској насилној доминацији над народима Латинске Америке односи се на послератни револуционарни покрет на Куби и долазак на власт Фидела Кастра. Кубанска револуција инспирисала је антиколонијалистичке покрете широм Латинске Америке и Африке. Инспирисани побунама, писци из Бразила и са Кариба трудили су се да промене европско дефинисање народа Латинске Америке као канибала и „дивљака”. Најпознатија група која је промовисала антиимперијалистичке и антиколонијалне ставове јесте група писаца и уметника, окупљена око Освалда де Андрада, под називом *Manifiesto antropofago* која се борила против лажне слике о латинским Американцима и критиковала европске наративе о канибализму (Colas 2001: 129-148).

Митологија, народне приче, легенде и поезија о канибализму

Мисао о канибализму и уопштено о једењу људског тела (које само по себи не представља канибализам) јавља се још у античко-грчкој и римској митологији која је препуна бруталности. Према грчкој митологији свет је настао догађајем инцестуозног канибализма када је Хронос кастрирао свога оца на наговор мајке и баке Гее и појео своју децу заједно са супругом и сестром Реом како би осигурао владавину (Price 2003: 3). Затим, га је Зевс преварио, поразео и приморао да врати његову „бесмртну и несварену браћу и сестре”. Породични канибализам наставио се и током Зевсове владавине. Титани су раскомадали његовог сина Загреја, а једини његов део тела који је Зевс успео да спасе јесте срце, чиме је затим нахранио своју трудну жену Семелу која је у том моменту у стомаку носила Диониса. Зевс је, такође, подлегао искушењима канибализма и у пар наврата јео гулаш са људским месом. Традиција канибализма пренела се и на Зевсове синове. Име једног од његових синова, Тантал, повезује се са жељом за забрањеном храном, због Танталове чорбе која је направљена од његовог сина Пелопа и служена боговима, међу којима је била и његова мајка Деметра. Затим, се Пелопов син Атреј осветио се своме брату Тијесту због прељубе са супругом Аеропом, тако што правио велику гозбу на којој су послужени органи Тиестесових синова (ибид.).

Приче из грчке митологије углавном су описивале мушке починитеље канибализма, али постоје и женама починитељкама и чедоморкама. Једна од тих прича јесте о Прохне која је била супруга Аресовог сина Тереја, краља Тракије, који јој је због превелике страсти и љубоморе одсекао језик, да не би могла да говори. Како би се осветила своме супругу, Прохне је убила њиховог сина Итиса, затим га скувала и послужила њему за вечеру (ибид., 3-5).

Призори канибализма и људског жртвовања присутни су и у античкој поезији у подвизима Тезеја, Едипа и Одисеја који се боре са Минотауром Сфингом и Полифемом. (Vilnev 2004: 9). Хомерова Илијада и Одисеја представљају канибализам као начин да се задовољи „безгранични бес” главних јунака. У Илијади описано је како главни јунак Ахил, након смрти свога пријатеља, покушава да победи свој бес, чинећи низ бруталних дела попут сакаћења леша и жртвовања у којима проналази задовољство. Разматрајући опцију ка-

нибализма ипак одустаје, што указује на то да је такав чин представљао фундаментални табу и међу античким Грцима. Ипак, из одређених делова текста може се закључити да би му „једење” Хектора представљало потпуно задовољство. Са друге стране, у Одисеји описана су створења Киклопи која заробљавају и једу људе у пећини и која неретко у каснијим тумачењима симболишу „дивљаштво”, док симбол цивилизације представља Одисеј (Buchan 2001: 11-34)¹.

У легендама разних култура описани су зли ликови са канибалским карактеристикама као што су: (1) *Препредени Бин* из шкотских легенди, (2) вештица из немачке народне бајке коју су браћа Грим (Grimm) адаптирали у бајку *Ивица и Марица*, и (3) легенде словенског фолклора о *баба Јага* (Warner 1998b).

Препредени Бин представљао је канибала из шкотске легенде. Такада (Shiguo Takada) тврди да прича о Препреденом Бину није мит. Рођен је у Единбургу и одселио се Геловеј, на југозапад Шкотске. Веома млад постао је деликвент и лопов. Путовао је од места до места и кршио закон. Пронашао је ружну, наопаку и „равну себи” девојку коју је оженио, „што је био један од неколико легалних поступака у његовом животу”. Са својом изабраницом живео је у пећини, изолованој од града, где је чинио своја канибалска злодела. Убијао је путнике и пролазнике, чије месо је јео а ствари и одећу продавао. Временом, супруга му је израђала децу са којима је оформио своју „банду канибала”. Многа каснија деца била су последица инцеста. Њихов канибализам окончан је када је један брачни пар успео да им побегне и разоткрије их. Тадашњи краљ Шкотске Џејмс IV наредио је да буду погубљени. У пећини су пронађени остаци људских костију и много одеће и обуће која је припадала жртвама. Сви чланови клана јавно су погубљени, искасапљени и спаљени.

Након погубљења, кружила је гласина о бекству једне девојчице, припаднице клана, која је опет оформила канибалску банду, али ова гласина није доказана (ибид., 66-69).

Марина Варнер (Warner 1998a: 158-183), сматра да мало бајки браће Грим не садржи елементе канибализма. Бајку о Ивици и Марици, енглески писци браћа Грим написали су по угледу на народну причу из немачког фолклора *Hansel and Gretel*. Зла вештица из бајке која жели да поједе Ивицу и Марицу представља фантазију и страх Европљана од могућности да буду скувани и поједени (Zika 2003).

Елементи канибализма спомињу се у народним причама разних култура. *Баба Јага* представља лик из словенских народних предања. Углавном описивана као натприродно биће, била је вештица која живи у шуми у колиби која стоји на кокошијим ногама. Типично за лик *Баба Јага* јесте да се кроз шуму кретала летећи у ступи док метлом замеће траг и хранила се малом децом (Johns 2010).

¹ У неким од наведених тумачења споменуто је једење људи од стране различитих сторења, а то не представља канибализам. Овакви примери наведени су како би указали на мисао о једењу људског тела уопштено.

Средњовековна поезија, такође, садржи елементе канибализма. Едмунд Спенсер (Edmund Spenser) у свом делу *Краљица из земље маите* описује народ канибала:

Девојка Серена заспала је у „дивљој пустињи” где су ови канибали пребивали. Када се пробудила, добила је непријатно изненађење, као што су канибали „у кругу око ње као јато мува”, цепају јој одећу приперемљени да је поједу. Витез Калепин стиже у право време и самостално побеђује дивљаке, у пркос њиховом великом броју: . . . рој проклетих душа у пакао шаље он;

Остатак тих трупова његов мач и смрт избегавају. . . [Spenser наведено према O'Brien 2001: 35]

Описи из Спенсерове поеме представљају процесе европских самодефинисања у којима се канибализам користи у сврху етикетирања „других”. Такође, описи ирског канибализма у његовом делу *Поглед на садашње стање Ирске* указују на тешкоће у доживљавању Ираца као оних „других”, а да у исто време и једним делом припадају Европљанима. Иако описује њихов криминалитет, окрутност, прљавштину станова у којима живе и сујеверје, не описује их као радикално „друге”, зато што су ипак укључени у енгеску политику. (O'Brien 2001)

Даље на пример, дело готске традиције *Луталице Мелмота* које је написао Чарлс Роберт Матурин (Charles Robert Maturin) описује мноштво случајева насиља међу странцима, чедоморства, убијања сопствене деце, сестара и родитеља. Хорор овог дела огледа се у описима канибализма као породичне интиме, приликом ког су убијани и поједени припадници сопствене породице (Wright 2001: 79-106).

Средњовековна европска литература описивала је народе тада недовољно истражених предела као „чудна чудовишта и дивљаке”. Ови описи представљају поједостављене пројекције „других”, далеких и страних народа који су типични и за митологије осталих цивилизација. Тек током периода уздицања просветитељства, јавила се мисао која је пропагирала тезу о „дивљачкој” прошлости цивилизованих народа и полемика о историјској универзалности канибализма (Obeyesekere 2005).

Облици манифестације канибализма

Постоје различите варијације типологија канибализма, у зависности од сврхе, начина практиковања, циљне групе, веровања, места, особина личности и тако даље (Ezzo 2008: 3). У овом раду издвојени су следећи облици манифестације (види Рејковић 2018):

- (1) Ендоканибализам и егзоканибализам представљају две најшире одређене категорије канибализма које се разликују према томе да ли припадници одређене групе једу тела припадника групе којој припадају или неке друге. Ендоканибализам односи се на унутаргрупни канибализам, који подразумева једење тела припадника сопствене друштвене групе, породице, заједнице или племена. Егзоканибализам или извангрупни канибализам односи се на једење тела припадника друге групе (Sanderson 2001).

- (2) Алиментарни канибализам представља канибализам као начин исхране који може бити групни или индивидуални. Он не произилази из потребе, нити анатомског или еволуционог развоја, он није узрок, он је последица изазвана одређеним околностима која се испољава као: (1) повременни канибализам у ситуацијама када је човек изморен глађу, током опсада, ратова, бродолома или било којих других неприлика у којима је принуђен да једе месо других људи или чак сопствено, и (2) „гастрономски канибализам” који се јављао у ситуацијама несташице хране, али и изостанка разноврсности у исхрани, у пределима где се она претежно заснивала на бананама и маниоки, због природне потребе људи за протеинима и мастима (Vilnev 2004: 16) .
- (3) Ритуални канибализам најчешће произилази из елементарне магије и религиозних веровања. Карактерише га окултна природа обреда, заклетва која повезује припаднике и жртвовање. Овај облик манифестације канибализма дешавао се у примитивним друштвима Африке, Јужне Америке, Полинежанским острвима и још многим другим. Затим, у средњем веку у Европи кроз ритуал еухаристије, верници су конзумирали људско месо и приносили људске жртве, где је људско месо симболично представљало тело Исуса Христа (Price 2003: 2). Ритуалну димензију садржи и погребни канибализам Вари племена из Јужне Америке који представља институционализован културни одговор на губитак једног припадника групе и начин заједничког суочавања са смрћу особе, тако што се уместо сахрањивања поједе тело преминуле особе (Conklin 2001: 115).
- (4) Ратни канибализам чини више аспеката: утољење глади, освета, ритуал и магија. Овај облик манифестације канибализма спада у извангрупни или егзоканибализам и односи се на ситуације у којима се убијају и једу ратни непријатељи, припадници друге друштвене групе, како би били понижени или потчињени. Неретко укључује људско жртвовање и био је заступљен у Мексику, Централној Америци и Британској Колумбији, али и на другим деловима света (Vilnev 2004: 49-70).
- (5) Медицински канибализам који је највише био упражњаван био је заступљен у средњем веку, и касније у 19. веку и заснивао се на уверењу да одређени делови тела имају лековита својства за различите болести. Главни извори материјала за прављене „канибалских” лекова били су погубљени затвореници и мумије које су увезене из Египта (Gordon-Grube 1988; Noble 2011: 18-34).
- (6) Патолошки канибализам односи се на случајеве добровољног канибализма у којем људи проналазе задовољство и који се често практикује у циљу задовољења садистичких или мазохистичких потреба (Vilnev 2004: 134-147; Pejković 2018: 188).

Закључак

Типологија пракси канибализма јесте комплексна, зато што се облици манифестације преклапају и одређена пракса канибализма може се уврстити у више различитих типова (види Пејковић 2018). На пример, ратни канибализам готово увек укључује жртвовање и одређене ритуале, а може се посматрати и као егзоканибализам, док се религијски заснива се на жртвовању и ритуалима. Проблематична је типологија пракси канибализма у средњем веку и тешко је раздвојити религијски, ритуални и медицински канибализам тога доба и тако даље.

Постоје научници који и даље тврде да је канибализам сам по себи, патолошка појава. На пример, Тарнер (Turner Christy) иако је првобитно изнела листу индикатора који би помогли научницима да идентификују доказе из скелетних остатака о постојању праисторијског канибализма, неколико година касније променила је став и тврдила да се канибализам догађао веома ретко и спада у патолошко понашање (Turner and Turner 1999). Докази о канбализму постоје и из палеолитског и неолитског доба, а односе се на остатке преломљених људских костију из којих је исисана коштана срж која је измеђуосталог служила као заштита од хладноће. Затим, пронађене су и смрвљене и спаљене људске кости, претворене у прах који је служио за кување. Овакви докази пронађени су широм планете, што указује на постојање канибализма као природне појаве у исхрани (Farb and Armelagos 1980: 135-168). Француски хирург и антрополог Брока (Paul Broca, 1824-1880) подржавао је хипотезу да се на скелету може уочити разлика између природних прелома насталих услед натапања и урушавања тла и прелома учињених људском руком, иако ове периоде карактерише лоша документованост (Vilnev 2004: 8).

У пределима богатим искључиво намирницама биљног порекла, а који оскудевају са животињским, људи су развили обрасце ратног и ритуалног канибализма и конзумирали у исхрани кости и месо других људи. Зачетник културног материјализма Марвин Харис (Harris 1978) подржавао је ову чињеницу и сматрао да је читава култура „ствар протеина” и на тај начин објашњавајући културне феномене попут табуа у исхрани, спаљивања вештица, појаву канибализма и још многе друге.

Социолошких текстова о овој теми има веома мало, а у антрополошким студијама су описане канибалистичке праксе различитих племена и европски наративи у којима су староседачки народи Новог света неправедно етикетирано као „дивљаци” и канибали. Заправо, није спорна чињеница о њиховој канибалистичкој пракси, него о европској канибалистичкој пракси, која је такође постојала. Гласине о староседачком канибализму највише су ширили европски поморски трговци и морнари, а упоредо су се понекад дешавале ситуације које се могу назвати „бродоломским канибализмом”, као и трговина људским лобањама које су завршавале на департманима антропологије, у лабораторијама и музејима. Канибализам након бродолома био је чест случај и може се сврстати у алиментарни канибализам, како га је назвао Рохан Вилнев мислећи на канибализам у ситуацијама преживљавања.

О канибализму у ситуацијама преживљавања и умирања од глади постоји заиста много доказа, а један од најпознатијих јавности јесте случај из 1972. године који се догодио у јужноамеричким Андима, када се уругвајски авион срушио у снежним пределима ових планина, где је погинула половина путника, а остали преживели били су заробљени око шест месеци и опстали су захваљујући једењу тела умрлих.

Дакле, канибализам се може објаснити ситуацијама „недоступности протеина” у којима људи добијају природан нагон да поједу људско месо како би опстали. Стога, проблематичан феномен јесте патолошки канибализам чији

узрок није недоступност протеина већ нагони и жеља за конзумацијом људског меса. Ова чињеница могла би да подстакне научнике да се више баве овом тематиком.

Литература:

1. Arens, William. 1979. *The Man-Eating Myth: Anthropology and Anthropophagy*. New York: Oxford University Press.
2. Avramescu, Catalin. 2009. *An Intellectual History of Cannibalism*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
3. Barker, Francis, Peter Hulme and Margaret Iversen (eds) 1998. *Cannibalism and the Colonial World*. New York: Cambridge University Press.
4. Blake, K. Suttle. 1999. *The Evolution of Sexual Cannibalism*. Berkeley University Press.
5. Buchan, Mark. 2001. „Food for thought: Achilles and the Cyclops”. In *Eating Their Words: Cannibalism and Boundaris of Cultural Identity*, ed. Kristen Guest, 11-34. Albany: State University of New York Press.
6. Colas, Santiago. 2001. „From Caliban to Cronus: a critique of cannibalism as metaphor for Cuban revolutionary culture”. In *Eating Their Words: Cannibalism and Boundaris of Cultural Identity*, ed. Kristen Guest, 129-148. Albany: State University of New York Press.
7. Conklin, Beth A. 2001. *Consuming Grief: Compassionate Cannibalism in an Amazonian Society*. Austin: University of Texas Press.
8. Ezzo, A. David. 2008. *Cannibalism in Cross Cultural Perspective*. USA: Dog Ear Publishing. *of the Earth*. New York: Grove Press.
9. Fanon, Frantz. 2004. *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press.
10. Farb, Peter and George Armelagos. 1980. *Consuming Passions: The Anthropology of Eating*. Boston: Houghton Mifflin Company.
11. Gordon-Grube, Karen. 1988. Anthropophagy in post-renaissance Europe: The tradition of medicinal cannibalism. *American Anthropologist* 90 (2): 405–9.
12. Guest, Kristen. 2001. *Eating Their Words: Cannibalism and Boundaris of Cultural Identity*. Albany: State University of New York Press.
13. Guest, Kristen. 2001. „Are you being served? Cannibalism, class and Victorian melodrama”. In *Eating Their Words: Cannibalism and Boundaris of Cultural Identity*, ed. Kristen Guest, 129-148. Albany: State University of New York Press.
14. Harris, Marvin. 1974. *Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture*. New York: Random House.
15. Harris, Marvin. 1978. *Cannibals and Kings: The Origins of Cultures*. Glagow: Collins/Fontana.
16. Hogg, Garry. 1958. *Cannibalism and Human Sacrifice*. New York: Citadel Press.
17. Hulme, Peter. 1986. *Colonial Encounters: Europe and the Native Carribean 1492–1797*. London: Methuen.
18. Johns, Andreas. 2010. *Baba Yaga: The Ambiguous Mother and Witch of the Russian Folktale*. New York: Peter Lang Publishing.
19. Jooma, Minaz. 2001. „Robinson Crusoe Inc (orporaters): domestic economy, incest and the trope of cannibalism”. In *Eating Their Words: Cannibalism and Boundaris of Cultural Identity*, ed. Kristen Guest, 57-78. Albany: State University of New York Press.
20. Lestringant, Frank. 1997. *Cannibals: The Discovery and Representation of the Cannibal from Columbus to Jules Verne*. Berkeley: University of California Press.

21. Lyon, J. Patricia. 1974. *Native South Americans: Ethnology of the Least Known Continent*. Boston: Little Brown and Company.
22. Noble, Louise. 2011. *Medicinal Cannibalism in Early Modern English Literature and Culture*. Palgrave Macmillan.
23. Obeyesekere, Gananath. 1992. *The Apotheosis of Captain Cook: European Mythmaking in the Pacific Ocean*. Princeton University Press.
24. Obeyesekere, Gananath. (2005). *Cannibal Talk: The Man-eating Myth and Human Sacrifice in the South Seas*. CA: University of California Press.
25. O'Brien, Robert Viking. 2001. „Cannibalism in Edmund Spenser's *Faerie Queen*, Ireland, and the Americas”. In *Eating Their Words: Cannibalism and Boundaries of Cultural Identity*, ed. Kristen Guest, 35-56. Albany: State University of New York Press.
26. Petrivovich, Lewis. 2000. *The Cannibal Within*. New York: Aldine de Gruyter.
27. Phillips, J. Donald. 2012. *Hitler, Religion and Other Types of Cannibalism*. Dr. Donald J. Phillips.
28. Pearce, Roy Harvey. 1988. *Savagism and Civilization: A Study of the Indian and the American Mind*. Berkeley: University of California Press.
29. Pejković, Kristina. 2018. Oblici manifestacije kanibalizma, *Etnoantropološki problemi* 13 (1): 169–192.
30. Price, L. Merrall. 2003. *Consuming Passions: The Uses of Cannibalism in Late Medieval and Early Modern Europe*. New York: Routledge.
31. Sanday, R. Peggy 1986. *Divine Hunger: Cannibalism as a Cultural System*. Cambridge University Press.
32. Sanderson, K. Stephen. 2001. *The Evolution of Human Sociality: A Darwinian Conflict Perspective*. Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
33. Takada, Shiguro. 1999. *Contingency Cannibalism: The Unmentionable of Superhardcore Survivalism*. Colorado: Paladin Press.
34. Turner, G. Christy and Jacqueline A. Turner. 1999. *Man Corn: Cannibalism and Violence in the Prehistoric American Southwest*. Salt Lake City: University of Utah Press.
35. Vilnev, Rolan. 2004. *Istorija kanibalizma*. Beograd i Čačak: Branko Kukić i Umetničko društvo Gradac.
36. Warner, Marina. 1998b. *No Go the Bogeyman: Scaring, Lulling and Making Mock*. London: Chatto and Windus.
37. Warner, Marina. 1998a. Fee fie to fum: the child in the jaws of the story. In *Cannibalism and the Colonial World*. Barker, Francis, Peter Hulme and Margaret Iversen, ed. New York: Cambridge University Press.
38. Wright, M. Julia. 2001. „Devouring the disinherited: familial cannibalism in Maturin's *Melmoth the Wanderer*”. In *Eating Their Words: Cannibalism and Boundaries of Cultural Identity*, ed. Kristen Guest, 79-106. Albany: State University of New York Press.
39. Zika, Charles. 2003. *Exorcising our Demons: Magic, Witchcrafts and Visual Culture in Early Modern Europe*. The Netherlands: Koninklijke Brill NV, Leiden.

Сажетак

Основна тема рада јесте контроверзан феномен људске исхране, канибализам, посматран у оквиру антрополошких, социолошких и еволуционих теорија. Људска исхрана представља важан фактор у развоју друштва. Расподела намирница битно је утицала на друштвену хијерархију, где је месо одувек представљало храну која је резервисана за више слојеве становништва. Људи су сваштоједи, али постојање очњака код њих указује на месождерске склоно-

сти. Протеини су свакако одиграли битну улогу у људској еволуцији. Стога, не чуди што су људи у пределима сиромашним намирницама животињског порекла упражњавали канибализам који се на различитим местима институционализовао у виду ратног и ритуалног канибализма. Иако постоје различити нивои анализе овог феномена, овај рад се фокусира на наративну димензију тачније европско представљање канибализма староседелачких народа Новог света и митологије и народне приче у којима се спомиње. На крају рада дата је потенцијална типологија облика манифестације канибализма. Ова типологија би могла бити предмет даљих дискусија поготово када је у питању дефинисање патолошког канибализма.

Summary

The basic theme of this paper is the controversial phenomenon of human nutrition, cannibalism, observed in the context of anthropological, sociological and evolutionary theories. Human nutrition is an important factor of development of societies. The distribution of foods essentially influenced the social hierarchy, where meat was always a food that was reserved for higher layers of the population. Humans are omnivores, but the existence of their canine tooth indicates to carnivore tendencies. Proteins played an important role in human evolution. Therefore, it is not surprising that people in areas with a lack of animal foods practiced cannibalism, which has been institutionalized in some places in the form of warriors and ritualistic cannibalism. Although there are different levels of analysis of this phenomenon, this paper focuses on the narrative dimension like European representation of cannibalism of the indigenous peoples in the New World and the mythology and folk tales in which it is mentioned. At the end of the work, it is presented the potential typology of the manifestation of cannibalism. This typology could be the subject of further discussions, especially when it comes to defining pathological cannibalism.

REVIEW OF HUMAN CANNIBALISM

Summary: The aim of this paper is to present cannibalism through the etymology of the name, mythological stories and forms of its manifestations. Although cannibalism is documented and present in all regions of the world, from the period of homo erectus to the modern age, there are not many scientific papers on this subject, especially if the amount of record of cannibalism and the historical presentation and representation of this phenomenon. The paper presents the etymology of the term, the European interpretation of cannibalism of indigenous peoples and various cannibalistic descriptions from ancient mythology, folk songs and legends. Throughout history, cannibalism has been an integral part of racist stereotypes and the attribution of cannibalistic characteristics to indigenous people of the New World. The tribes of South America and other natives for centuries are victims of labeling and false and distorted images of their cannibalistic practices, so special attention is paid to this. After that, descriptions of cannibalistic motifs are presented, which are represented in mythologies, legends, folk stories and poetry of different cultures. At the end of the paper, it is shown a typology of the manifestation of cannibalism.

Key words: cannibalism, etymology, mythology, New world, typology